

พื้นที่สิ่งแวดล้อมหลังภัย
ทางวัฒนธรรม

วลยลักษณ์ ทรนคร

คำนำ

โดย ศรัณย์ ชื่นชม

หนังสือขอเผยแพร่เพื่อชุมชนท้องถิ่น

หนังสือชุดพอเพียงเพื่อแผ่นดินเกิด

**ฟื้นฟูพลังความหลากหลาย
ทางวัฒนธรรมใน**

**สังคม
สยาม**

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ.

พื้นพลังความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมสยาม.-- กรุงเทพฯ :

มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์, 2556.

273 หน้า. -- (พอเพียงเพื่อแผ่นดินเกิด).

1. วัฒนธรรม. I. ชื่อเรื่อง.

306

ISBN 978-616-91559-4-2

เรื่อง วลัยลักษณ์ ทรงศิริ กองบรรณาธิการ ภาพันท์ รัชศรีทอง,
รัชนิบูล ตั้งคณะสิงห์ ออกแบบปกและรูปเล่ม STUDIO 4 SITAS
พิสูจน์อักษร พรพิมล เจริญบุตร พิมพ์ครั้งแรก พฤษภาคม ๒๕๕๖
จัดพิมพ์โดย มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ : www.lek-prapai.org
ที่อยู่ ๓๙๗ ถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพฯ
๑๐๒๐๐, Email : Vlekprapaifoundation@gmail.com
โทรศัพท์ / โทรสาร ๐-๒๒๕๐-๓๓๔๐, ๐-๒๒๕๑-๑๙๘๘

สารบัญ

ชุดที่ ๑

ชีวิตวัฒนธรรม : ความหลากหลายในสังคมสยาม

-๑-

เข้าใจและเข้าถึงท้องถิ่นเพื่อแก้วิกฤตบ้านเมืองชายแดนใต้

๙/9

-๒-

‘คั้งพยอม บ้านโป่ง โพธาราม’ ชุมชนจีนในเมืองราชบุรี

๒๓/23

-๓-

ฟื้นตัวตนคนยวนนอกล้านนา

๔๑/41

-๔-

คนลาวแห่งท้องทุ่งภาคกลาง

๕๙/59

-๕-

‘มอญศาลาแดงเหนือ’ ชีวิตสงฆามริมน้ำเจ้าพระยา

๘๑/81

-๖-

‘วิกฤตของคนรุ่นใหม่’ ในสังคมมลายูมุสลิมสามจังหวัดชายแดนใต้

๙๕/95

-๗-

‘เสียงร่ำไห้’ เสียงของคนมอญรุ่นใหม่

๑๑๐/110

-๘-

ไหว้พระธาตุ ฟังเทศน์งานบุญหลวง : อัตลักษณ์ของคนด่านซ้าย

๑๒๗/127

-๙-

เข้าใจชีวิตวัฒนธรรมเสมือนเป็นยารักษาโรค

๑๔๕/145

ชุดที่ ๒

ฟื้นฟูพลังสังคม : พิพิธภัณฑสถานและการท่องเที่ยวท้องถิ่น

-๑๐-

วัดม่วงและพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของคนมอญ

๑๖๑/161

-๑๑-

‘หนึ่งใหญ่วัดขนอน’ มรดกวัฒนธรรมของชุมชนในมือคนรุ่นใหม่

๑๗๗/177

-๑๒-

‘สรวง’ พิพิธภัณฑสถาน ‘สรวงคน สรวงความรู้’

๑๙๗/197

-๑๓-

‘เกาะเกร็ด’ ความหลากหลายของชุมชนที่ถูกท่องเที่ยว

๒๑๕/215

-๑๔-

ตลาดโกลาหล คนมีปัญหา ยิงสู้ยิ่งแกร่ง ‘ตลาดสามชุก’

๒๒๙/229

-๑๕-

ฟังเสียงจากคนแม่กลอง ในวันที่ ‘ตลาดอัมพวา’ ติดลมบน

๒๕๓/253

คำนำ

มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ อยู่ในขบวนการเคลื่อนไหวทางปัญญาที่ช่วยเหลือสังคมชายขอบและสังคมที่ด้อยโอกาสตามท้องถิ่น ด้วยการเข้าไปช่วยเหลือเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนรู้จักตัวเอง มีสติปัญญาในการเรียนรู้ และสร้างความรู้ทางสังคมวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาตนเองและปรับตัวให้ทันโลกในกระแสโลกาภิวัตน์ที่ได้ทำลายชีวิตวัฒนธรรมของผู้คน นับแต่ครอบครัว ชุมชน จนถึงท้องถิ่น อยู่ในขณะนี้

งานของมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ ในทุกวันนี้ จึงเป็นงานในลักษณะเสริมความรู้และสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชน [Empowerment] เพื่อคนในชุมชนท้องถิ่นได้มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมด้วยตนเองในลักษณะที่เป็นท้องถิ่นวัฒนา [Localization] ซึ่งเป็นการพัฒนาจากข้างล่างขึ้นบน [Bottom up] เพื่อต่อรองกับการพัฒนาเศรษฐกิจการเมืองจากข้างบน คือจากรัฐบาลและจากทุนที่มาจากภายนอก

แต่สิ่งที่เป็นรูปธรรมที่สุดที่มูลนิธิฯ ได้ดำเนินงานมากก็คือการสนับสนุนและแนะนำให้ผู้คนในชุมชนสร้างความรู้ประวัติศาสตร์สังคมของผู้คนในท้องถิ่นในรูปแบบของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นดังกล่าวนี้ก็คือประวัติศาสตร์ของผู้คนในสังคมที่อยู่ในพื้นที่วัฒนธรรมเดียวกันนั่นเอง ปัจจุบันการพัฒนาทางเศรษฐกิจการเมืองของรัฐแบบจากบนลงล่างนั้น สร้างพื้นที่ทางเศรษฐกิจการเมืองลงไปแทนที่พื้นที่วัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วยการกำหนดเป็นเขตชั้นแทนย่าน เขตตำบลและอำเภออันเป็นพื้นที่การบริหารขึ้นแทน ซึ่งมีผลกระทบไปถึงความเป็นชุมชนของคนที่อยู่ในพื้นที่วัฒนธรรมแต่เดิม

จากประสบการณ์ของข้าพเจ้าและมูลนิธิฯ พบว่าท่ามกลางการล่มสลายของครอบครัวและชุมชนที่เป็นอัตลักษณ์ของความเป็นมนุษย์นั้น หลายแห่งหลายท้องถิ่นและชุมชนยังหาหมดสิ้นไปไม่ แหล่งไหนที่ยังมีคนรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ที่ยังรู้จักความเป็นมาของชุมชนตนเองก็มีการเคลื่อนไหวทางปัญญาเกิดขึ้นเพื่อยึดพื้นที่วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นคืนมา ซึ่งถึงแม้จะเอาคืนมาได้เหมือนเดิมก็เอาคืนทางด้านสัญลักษณ์ที่ทำให้ผู้คนในท้องถิ่นได้รู้จัก ได้สำนึก และมีสติปัญญาที่จะจัดการตนเอง นำความเป็นชุมชนและความเป็นมนุษย์คืนมา

เช่นคนในชุมชนติดกันรวบรวมโบราณวัตถุทางชาติพันธุ์ของท้องถิ่นมาร่วมสร้างพิพิธภัณฑ์เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาในอดีต หรือ

อนุรักษ์พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ อาคารบ้านเรือนเก่าๆ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และสร้างพื้นที่ฟู
ประเพณีพิธีกรรมที่ยังมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ ทั้งหลายแหล
เหล่านี้ถือได้ว่าเป็นการดึงคนในชุมชนโดยเฉพาะผู้ที่เป็ยวชนได้เกิดสำนึกร่วม
และความภูมิใจในท้องถิ่นอันเป็นแผ่นดินเกิดขึ้น

ในเรื่องนี้มูลนิธิฯ ได้เข้าไปมีส่วนร่วมเป็นอย่างมากในการให้คำปรึกษา
แนะนำในทางจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จนเกิดกระแสการสร้างพิพิธภัณฑ์ขึ้นแพร่
หลายไปในที่ต่างๆ ในช่วงเวลาที่ผ่านมา แต่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหลายแห่งที่เกิดขึ้นก็
หาได้ประสบความสำเร็จเหมือนกันไม่ เพราะมีเป็นจำนวนมากที่เป็นที่แสดง
ศิลปวัตถุเพื่อความสวยงาม เพื่อความเก่าแก่ที่หาดูยาก หาได้ให้ความหมายที่จะสื่อ
ไปให้คนในท้องถิ่นเข้าใจไม่ เพราะมักเป็นพิพิธภัณฑ์ที่จัดตั้งโดยคนนอกที่รับทุน
จากราชการ จากมูลนิธิฯ และกองทุนเอกชน ที่มุ่งให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวของ
ชุมชนเพื่อให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยว ซึ่งสวนทางกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เกิดจาก
กระบวนการเรียนรู้ของคนในเพื่อให้คนในชุมชนโดยเฉพาะเยาวชนได้รู้จักตัวเองและมี
ความรู้ทางภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันมาช้านาน เพื่อการดำรงชีวิตรอดร่วมกัน

มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ สนับสนุนการจัดพิพิธภัณฑ์ที่มาจาก
ความต้องการและความสำเร็จจากคนใน ด้วยการชักชวนและแนะนำให้คนใน
ท้องถิ่นทั้งผู้รู้และเยาวชนได้สร้างประวัติศาสตร์สังคม วัฒนธรรม ของท้องถิ่น
ขึ้นเพื่อเป็นผลงานวิจัยพื้นฐาน [Basic research] เพื่อเป็นองค์ความรู้ที่จะนำ
ไปกำหนดเรื่องราว และเลือกเฟ้นสิ่งของที่มีความหมายมาจัดแสดงใน
พิพิธภัณฑ์ เพราะความเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นซึ่งเป็นเรื่องทางสังคม
วัฒนธรรมที่คนนอกไม่สามารถทำได้ ต้องเป็นเรื่องของคนในเท่านั้น

องค์ความรู้ดังกล่าวนี้ได้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในท้องถิ่นที่ยังมีความเป็น
ชุมชนอยู่ และคนในท้องถิ่นได้ใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างสำนึกร่วม สร้าง
พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีความหมายและมีชีวิต แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือการใช้เป็น
สิ่งต่อรองเชิงอำนาจในลักษณะประชาธิปไตยที่ท้องถิ่นถูกคุกคามจากรัฐและ
นายทุนที่รุกกล้าเข้ามาแย่งพื้นที่ยึดครองและแย่งทรัพยากร ชาวเจ้าเรียกการ
เคลื่อนไหวเพื่อการตอบโต้และการต่อรองอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ จากรัฐ
และจากทุนอันมาจากภายนอกนี้ว่า

การโต้กลับของคนในท้องถิ่นด้วยพลังทางสังคมวัฒนธรรม [Countervailing
power] ซึ่งจะเป็นอำนาจทางสังคมในทางติชมและตรวจสอบ [Social sanction]

ศรีศักร วัลลิโภดม

A decorative border with intricate floral and scrollwork patterns, rendered in a light gray tone, framing the central text area.

ชีวิตวัฒนธรรม

ความหลากหลาย
ในสังคมสยาม

กริชของเจ้าเมืองรามัน

๑

เข้าใจและเข้าถึงท้องถิ่น
เพื่อแก้วิกฤตบ้านเมือง
ชายแดนใต้

แม้ว่ามีเหตุรุนแรงกระจัดกระจายในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้และบางอำเภอในจังหวัดสงขลาก่อนหน้านี้ แต่เราต้องนับว่าเหตุการณ์ปล้นปืน กองพลพัฒนาที่ ๔ อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็นจุดเริ่มต้นของสถานการณ์ความรุนแรงระลอกล่าสุดและยังไม่หยุดนิ่งมาจนถึงปัจจุบัน

และตามสถิติจนถึง พ.ศ. ๒๕๕๕ มีผู้บาดเจ็บจากเหตุการณ์ความรุนแรงทั้งสิ้น ๙ ปีเต็มจากเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๔๗ จนถึงสิ้นเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ ผู้เสียชีวิตทั้งหมด ๔,๕๙๙ คน ผู้ได้รับบาดเจ็บทั้งหมด ๙,๐๗๑ คน รวมผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตกว่า ๑๔,๐๔๑ คน สูญเสียงบประมาณมากกว่า ๑.๘ แสนล้านบาท ยังไม่นับรวมความเสียหายที่เกิดแก่ผู้ได้รับผลกระทบทางชีวิต สังคม เศรษฐกิจ ในชีวิตของผู้คนอีกจนไม่สามารถประมาณค่าได้

หากพิจารณาถึงเหตุแห่งความขัดแย้งอาจต้องบอกว่ามิได้เกิดขึ้นจากความต้องการแบ่งแยกดินแดนในอดีตเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังมีปัญหาที่มาจากนโยบายและการดำเนินงานบริหารและปกครองของรัฐบาลที่ละเมิดสิทธิมนุษยชน อื้อฉาวและปราบปรามผู้คนด้วยกำลังตำรวจและทหารซึ่งเป็นการเข้าไปแก้ปัญหายุ่งเหยิงเกินกว่าจะควบคุมด้วยองค์กรทั้งสองแห่ง

เหตุอีกประการหนึ่งคือผลกระทบจากนโยบายทางเศรษฐกิจและการเมือง
ของรัฐบาล โดยเฉพาะเรื่องอุตสาหกรรมที่ถูกลบเข้าไปบีบคั้นชีวิตทางสังคม
ชวนาแบบดั้งเดิม จนทำให้ชาวบ้านเกิดปัญหาในการปรับตัว ดังนั้นการแก้ไข
ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงในสามจังหวัดภาคใต้จึงไม่อาจแก้ปัญหา
ด้วยเวลาอันสั้นและอาจใช้เวลาไม่ต่ำกว่าชั่วอายุคน

อีกทั้งต้องให้ความสำคัญกับการเข้าถึง “คนใน” ซึ่งเน้นในเรื่องราวทางศาสนาและวัฒนธรรมของผู้คนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เพราะเป็นสิ่งที่จะทำให้เข้าใจในความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่เคยมีมา

สังคมไทยต้องรับรู้ มุสลิมชายแดนใต้มิใช่ “คนอื่น”

วิถีชีวิตของชาวมุสลิมชายแดนใต้อาจสรุปสั้น ๆ ได้ว่าเป็น

ความเรียบง่ายที่ผูกพันกับธรรมชาติแต่เคร่งครัดในจารีต มีการอบประเพณี
ที่ผู้นำชีวิตของทุกคนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีปฏิบัติตนตามบทบัญญัติทาง
ศาสนาอิสลาม

ความเป็นคนมลายูและความเป็นคนมุสลิมจึงเป็นเอกลักษณ์ของผู้คน
ในท้องถิ่นนี้ที่แม้จะแตกต่างไปจากผู้คนในถิ่นอื่นๆ โดยเฉพาะสังคมใน
พุทธศาสนาซึ่งเป็นส่วนใหญ่ของประเทศ แต่คนที่นี่ก็ดำรงอัตลักษณ์ของ
ตนเองมาได้นับเนื่องมาหลายร้อยปี

หญิงสาวชาวยะลาแต่งกายด้วยชุดสวยงาม
ในงานเลี้ยงงานแต่งงานของเพื่อน

แต่สาเหตุแห่งความรุนแรงที่ยากจะจับได้ในพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้ทุกวันนี้และดำรงอยู่ต่อไปอีกนานก็อาจมาจากการที่รัฐและคนไทยส่วนใหญ่ในประเทศยังมีภาพเชิงลบต่อความเป็นมุสลิม ส่วนหนึ่งอาจมาจากการรับสื่อตะวันตกที่มีโลกอิสลามเป็นคู่ขัดแย้งและมักถูกวางบทบาทให้เป็นผู้ร้ายในเวทีโลกอยู่เสมอ อีกทั้งภาพลักษณ์ภายนอกที่ไม่คุ้นตาผู้คนในสังคมท้องถิ่นอื่น เช่น ผู้ชายไว้เครายาว ใบหน้าคมเข้มกรำแดด ยิ่งทำให้ดูดุนน่ากลัว ส่วนผู้หญิงก็ปิดบังบางส่วนของร่างกายด้วยฮิญาบ บางคนเปิดเผยเพียงดวงตาดำลึกลับ แต่สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาอิสลามที่มีหลักของเหตุและผลยอมรับกันปกติในสังคมชาวมุสลิมซึ่งคนไทยส่วนใหญ่ไม่รู้จักและไม่คุ้นเคยเท่านั้น

จากความไม่คุ้นเคยจึงกลายเป็นความเห็นที่ว่าคนมุสลิมในสามจังหวัดภาคใต้เป็น “คนอื่น” ที่ต่างทั้งศาสนา ชาติพันธุ์ และมีปมขัดแย้งทางประวัติศาสตร์กับรัฐส่วนกลาง เป็นกลุ่มคนอื่นที่ไม่อาจจะทำให้เป็นคนไทยที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมร่วมกันได้ และความไม่เข้าใจกันยิ่งกลายเป็นความหวาดระแวง เช่น บางครั้งมีเจ้าหน้าที่จากส่วนกลางลงมาทำงานที่สามจังหวัดแล้วเจอเห็นพิธีการเกี่ยวกับชาวมุสลิมที่เสียชีวิต ซึ่ง

ตามประเพณีจะมีการส่งศพจากบ้านสู่หลุมฝังศพทำให้มีคนไปส่งจำนวนมาก แต่เจ้าหน้าที่กลับจะมองเห็นเป็นการแทศพประทุ้งและรายงานไปยังส่วนกลาง และในกรณีอื่นๆ อีกมาก

ความรู้สึกของคนในพื้นที่จึงย่อมอดอดต่อประเด็นเหล่านี้ และถ้าหากรัฐและสังคมในประเทศส่วนใหญ่ยังมองภาพความเป็นคนอื่นอยู่เช่นนี้ก็ต้องมีปัญห่อื่นสืบเนื่องตามมา

โดยเฉพาะประเด็นที่ว่ารัฐไม่ได้ให้ความเป็นธรรมที่เหมาะสมกับการเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยที่ควรมีสติที่ทัดเทียมเท่ากับคนในท้องถิ่นอื่นๆ ทั่วประเทศ และหากพูดเรื่องประชาธิปไตยก็ต้องพูดถึงการให้สิทธิที่เท่าเทียมกันก่อนที่จะใช้เพียงอำนาจปกครองเท่านั้น

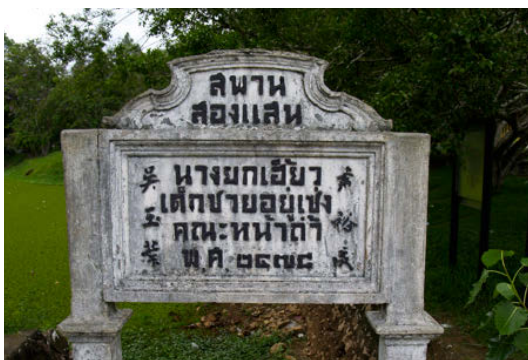
สามจังหวัดภาคใต้ : สังคมพหุลักษณะ

ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้แม้ว่าผู้คนส่วนใหญ่จะเป็นมลายูมุสลิมที่แตกต่างจากการสื่อความว่าเป็นไทยพุทธอย่างเห็นได้ชัด แต่แท้จริงแล้วพื้นที่ซึ่งเรียกว่าดินแดนมลายูก็เป็น “สังคมพหุลักษณะ” ที่มีหลากหลายชาติพันธุ์อยู่รวมกันเช่นเดียวกับท้องถิ่นอื่นๆ ในภูมิภาคหรือคาบสมุทรนี้ จึงมีทั้งคนมลายู จีน ไทย หรือแม้แต่กลุ่มชนที่อยู่ใต้อาณัติ ลักษณะของการอยู่ร่วมกันเช่นนี้ยังดำรงมาเนิ่นนานหลายชั่วคนจนปัจจุบัน

จนต่อมาเมื่อสังคมไทยขนานรับการเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่ทำให้สภาพสังคมเน้นความเป็นปัจเจกและความต้องการที่เป็นวัตถุนิยม บริโภคนิยม ซึ่งคนไทยและจีนอาจปรับตัวให้เข้ากับเปลี่ยนแปลงได้ดีกว่า ในขณะที่ “คนมุสลิมยึดศาสนาเป็นวิถีชีวิต [Way of life]” เน้นการเป็นอยู่ร่วมกันอย่างเท่าเทียมในพระบัญญัติของพระเป็นเจ้าและปฏิเสธกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญกับเงินทองและการค้ากำไร

เพราะพื้นฐานที่เป็น “สังคมชาวนา” ที่ถูกละเลยในการเข้าถึงการพัฒนาของรัฐมาเป็นเวลานานและอยู่กับความขัดแย้งในทางอุดมคติทางการเมืองการ

ปกครองที่ถูกมองว่าเป็น “คนอื่น” ตลอดเวลา จึงยากที่จะปรับตัวเองในบริบททางเศรษฐกิจการเมืองในสังคมมหภาคของประเทศ จึงกลายเป็นความขัดแย้งและเกิดช่องว่างทางสังคมอย่างมหาศาล

ภาพบน สุสานสองแค้น

ข้ามลำธารเล็กๆ
ที่วัดคูหาภิมุขหรือ
วัดหน้าถ้ำที่ชาวบ้าน
เรียกกัน
สร้างมาตั้งแต่
พ.ศ. ๒๕๓๘ โดยคนเชื้อ
สายจีนเป็นผู้บริจาคเงิน
สะท้อนความเป็นสังคม
พหุลักษณะ

ภาพล่าง ที่บ้านหน้าถ้ำ
มีประเพณีงานสารท
เดือนสิบหรือ
งานชิงเปรต
เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วง
ลับไปแล้ว
โดยจัดขบวนแห่ของคน
พุทธที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนี้

เช่นการทำประมงพื้นบ้านในอ่าวปัตตานีที่ชาวบ้านยึดเป็นที่ทำกินมาหลายชั่วอายุคน เมื่อรัฐเปิดช่องให้มีการรุกคืบเข้ามาของเรือประมงพาณิชย์ขนาดใหญ่และตั้งเขตอุตสาหกรรมขึ้น ชาวบ้านจึงไม่สามารถทำกินในพื้นที่แห่งความอุดมสมบูรณ์ได้อย่างเคย ซึ่งเหล่านี้นับว่าล้วนแล้วแต่สร้างผลกระทบต่อชาวบ้านรอบอ่าวปัตตานี

แน่นอนว่าชาวบ้านในสามจังหวัดเองก็มองเห็นความเปลี่ยนแปลงและปัญหาของตัวเองจากภายในเช่นจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ขยะในหมู่บ้านที่มีมากตามก็ส่งผลต่อนิเวศ แต่สิ่งที่พวกเขาไม่อาจควบคุมได้เลยก็คือ ผลกระทบ

จากเรืออวนลากอวนรุนที่กวาดเอากระตังลูกปลาและแหล่งอาศัยเพาะพันธุ์
โรงงานที่ปล่อยมลพิษ หรือธุรกิจนาุ้งที่มีน้ำเสีย เป็นต้น

นอกจากนี้อคติทางชาติพันธุ์ยังทำให้คนมุสลิมภาคใต้ถูกกีดกันออกไป
จากความเป็นคนร่วมสังคมเดียวกันกับคนส่วนใหญ่ในประเทศ จึงเป็นต้นเหตุ
ของความขัดแย้งตั้งแต่เรื่องเล็กไปถึงเรื่องใหญ่ และลุกลามจนกลายเป็นปัญหา
ความรุนแรงที่ส่งผลไปถึงความมั่นคงของประเทศอย่างทุกวันนี้

สำนักร่วม “คนท้องถิ่นเดียวกัน”

ความเป็นสังคมพหุลักษณะคือการอยู่ร่วมกัน ดังนั้นสังคมชายแดนใต้ใน
อดีต คนมุสลิม ไทยพุทธ หรือคนจีนจึงอยู่ร่วมสังคมและแบ่งปันทรัพยากรใน
พื้นที่เดียวกัน ซึ่งไม่ใช่รูปแบบพื้นที่จากการกำหนดของอำนาจรัฐที่แบ่งเป็น
ตำบล อำเภอ และจังหวัด ซึ่งเป็นพื้นที่ทางการปกครองและบริหารของรัฐ แต่
เป็น “พื้นที่ทางวัฒนธรรม”

ทั้งนี้ “พื้นที่ทางวัฒนธรรม” ก็คือการมีความสัมพันธ์ทางสังคมร่วมกัน
ซึ่งหัวใจอยู่ที่การมีสำนักร่วมกันว่าเป็นพวกเดียวกัน เป็นคนในท้องถิ่น
เดียวกัน

ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่แสดงความเป็นสังคมพหุลักษณะนั้นมีมา
ตั้งแต่สมัยโบราณ แต่การที่รัฐแบ่งพื้นที่การปกครองแบบรัฐที่ไม่คำนึงถึง
สังคมวัฒนธรรมที่ผู้คนหลากหลายอยู่ร่วมท้องถิ่นเดียวกันอย่างสอดคล้อง
พึ่งพากัน จึงกลับทำให้โครงสร้างสังคมแบบเดิมแตกสลายไป บทบาทของผู้นำ
ชุมชนหรือหมู่บ้านของตัวเองจึงถูกลดระดับไปเป็นเพียงผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งเพื่อ
ให้คนอื่นมาบริหาร

จากประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมดั้งเดิมจึงเปลี่ยนไปเป็นประชาธิปไตย
แบบเลือกตั้งเท่านั้น

ในพื้นที่บ้านสวนบริเวณอำเภอรามัน จังหวัดยะลา

ที่แล้วมารัฐไทยเป็น “รัฐเดี่ยว” [Single state] ที่เน้นอำนาจนิยมอันเป็นมรดกมาแต่สมัยสังคมในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยที่สังคมไทยในระดับมหภาคมักคุ้นเคยกับความคิดและการกระทำใดๆ ที่ให้เสร็จสิ้นภายใน

เด็กขายนั่งเรียนศาสนาในบาเลาะเฮะฮ์ที่ปอนะภูมิ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี

เวลาอันสั้นแต่ขาดความเข้าใจและความอดทน เพราะคุ้นเคยติดนิสัยการใช้กำลังและอำนาจของรัฐเข้าจัดการ

เป็นอำนาจจากรัฐบาลกลางของรัฐที่อ้างตลอดมาว่าเป็นประชาธิปไตย เป็นอำนาจที่รัฐบาลใช้อ้างความชอบธรรมในการละเมิดสิทธิมนุษยชนเสมอมา อีกทั้งยังมองการศึกษาเป็น “โลกวิสัย” [Secularization] โดยไม่ให้ความสำคัญกับศาสนาและจริยธรรมของคนมุสลิมเพื่อที่จะขานรับเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีแบบสุดโต่งที่เน้นการค้าข้ามชาติ การลงทุนข้ามชาติ และการเล่นหุ้น

การขึ้นราคาที่ดินได้ทำให้สังคมไทยเข้าสู่ความเป็นวัตถุนิยมและบริโภคนิยมอย่างเต็มที่ ความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดในสามจังหวัดภาคใต้ นับวันจึงมีแต่จะบานปลายจนไม่อาจหาทางยุติได้ในเวลาอันรวดเร็ว

ทั้งนี้แม้ว่าสังคมดั้งเดิมที่ชายแดนใต้จะมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา และวัฒนธรรม แต่ก็รู้จักกัน เห็นหน้าค่าตาและรู้ว่าใครเป็นใคร

ดีหรือชั่ว เชื่อได้หรือไม่ได้ ซึ่งสังคมแบบปัจเจกที่แตกสลายไปแล้วไม่สามารถสร้างความสัมพันธ์กันเช่นนี้ได้

ดังนั้นทางออกอาจจะไม่ใช่หยุดอยู่แต่เพียงการเจรจาสันติภาพหรือกระบวนการแก้ปัญหาด้วยกองกำลังทหาร ซึ่งเป็นการใช้การตัดสินใจอยู่ภายใต้ผู้คนเพียงไม่กี่กลุ่ม แต่ที่ควรทำและน่าจะทำก็คือ การฟื้นฟูหลักสำคัญทางสังคมที่สังคมในสามจังหวัดชายแดนใต้เคยมีอยู่เดิมเปี่ยม นั่นคือ

“การรื้อฟื้นสำนึกในความเป็นท้องถิ่นที่มีมาดึกภูมิเดียวกัน” นั่นเอง

การสร้างกระบวนการสมานฉันท์ ในท้องถิ่นชายแดนใต้

กระบวนการสร้างการสมานฉันท์คือความพยายามเพื่อจะเข้าถึง “คนใน” ที่อยู่ตามท้องถิ่นต่าง ๆ และแบ่งออกเป็นหลายกลุ่มด้วยวิธี *การเจรจา [Dialogue]* ให้เข้าใจในความคิดที่แตกต่างกันเพื่อนำไปสู่การหลีกเลี่ยงความตึงเครียดและความขัดแย้งด้วย *การประนีประนอม [Reconciliation]* และต้องดำเนินการอย่างโปร่งใส หลากหลายกลุ่มทั้งนอกและในมาพบปะเจรจาให้รู้ถึงความขัดแย้งและความต้องการอย่างจริงจังต่อกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่หน่วยงานจากสถาบันการศึกษา องค์กรเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศพยายามดำเนินมาเป็นลำดับในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้

แต่สิ่งที่ขาดไม่ได้เลยในกระบวนการสมานฉันท์ก็คือ

ต้องทำความจริงในเรื่องปัญหาความรุนแรงและข้อพิพาทให้ปรากฏ ใครผิดถูกก็ต้องเป็นไปตามกระบวนการยุติธรรม

อย่างไรก็ตามในการดำเนินการตามกระบวนการดังกล่าว ขาดความร่วมมือจากคนนอกโดยเฉพาะที่มาจากทางรัฐบาลยังไม่มีอย่างชัดเจนเท่าที่ควร จึงไม่อาจนำไปสู่การทำความจริงให้ปรากฏและสร้างความเป็นธรรมตามหลักยุติธรรมได้ แม้แต่คดีสะเทือนขวัญที่รัฐปฏิบัติการต่อผู้ชุมนุมเช่นในกรณีกรือเซะและที่ตากใบก็ยังไม่สามารถนำเหตุการณ์เหล่านี้ขึ้น

สู่กระบวนการพิจารณาได้อย่างไรได้เลย แม้จะเป็นกรณีที่ทำให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงและถือว่าเป็นชนวนให้เกิดปัญหาของผู้ต่อต้านรัฐตามมาอีกมากมายก็ตาม

และการที่รัฐและกระบวนการแก้ปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่อย่างมากมายไม่พยายามเข้าถึงคนกลุ่มต่างๆ ท้องถิ่นต่างๆ ในสามจังหวัดภาคใต้เท่าที่ควร เพราะการรวบรวมข้อมูลมาใช้ในการดำเนินงานมักเป็นการดำเนินการของคนภายนอกที่นำมาเสนอ โดยแทบไม่มีข้อมูลที่มาจากรุ่นในโดยคนในเลย

ดังนั้นเมื่อนำมารวบรวมวิเคราะห์และตีความเพื่อแก้ปัญหา จึงยังห่างไกลกับความรู้สึกนึกคิดและความเป็นจริงของสังคมท้องถิ่นในสามจังหวัดภาคใต้

ความขัดแย้งที่ไม่มีวันจบสิ้น?

ความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดในสามจังหวัดภาคใต้ นับวันมีแต่จะบานปลายจนไม่อาจหาทางยุติได้ในเวลาอันสั้นและวิธีการเดิมๆ ที่ใช้เฉพาะกำลังทหารหรือตำรวจดังที่เคยปฏิบัติมา แม้จะเริ่มมีการเจรจาสันติภาพในขั้นเริ่มต้น โดยพยายามพูดคุยกับกลุ่มผู้นำในขบวนการหนึ่งซึ่งอาจจะมีอิทธิพลหรือไม่มีอิทธิพลใดเลยต่อผู้ปฏิบัติการต่อต้านรัฐด้วยการวางระเบิด ลอบสังหารผู้คนในพื้นที่ โดยกลุ่มปฏิบัติการถือว่ามีความห่างในทางความคิดเพราะอยู่ในช่วงวัยที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัด ซึ่งไม่ควรลืมนึกว่า ปัญหาของช่องว่างทางความคิดระหว่างวัยในพื้นที่แห่งความรุนแรงนั้นมีอยู่มาก

สิ่งที่ควรทำก็คือการเริ่มต้นทำความเข้าใจว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดภาคใต้นั้นส่งผลต่อชาวบ้านในทุกระดับ ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ และทุกกลุ่มอายุและทุกสังคมอย่างไร

การศึกษาในเรื่องราวพื้นฐานของสังคมในท้องถิ่นที่มีศาสนาเป็นวิถีชีวิต ทั้งในด้านการทำมาหากิน การศึกษาเล่าเรียน การเมืองภายใน ก็น่าจะทำให้ผู้คนจากภายนอกเข้าใจความเป็นชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่นสามจังหวัดชายแดนใต้ได้อย่างเด่นชัด และเข้าใจถึงปัญหาในโครงสร้างทางสังคม

และวัฒนธรรมที่คัดกร่อนวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้านในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ได้มากขึ้น

การศึกษาสิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยคนในพื้นที่และมุมมองจากภายในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมและมีสิทธิ์มีเสียงในการกำหนดบทบาทความเป็นไปทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนการเมืองภายในท้องถิ่นอย่างแท้จริง และเป็นลำดับขั้นตอน จึงจะพอมองเห็นผลและถือเป็นการแก้ปัญหาที่ฝ่ายรัฐจำเป็นต้องเปิดใจยอมรับ

แถวทหารเดินลาดตระเวนตามถนนในท้องถิ่นอำเภอหรือเสาะ
จังหวัดนราธิวาส พื้นที่ซึ่งมีความรุนแรงเกิดขึ้นเสมอ

การสร้างเขตพิเศษทางนิเวศวัฒนธรรมและสังคมให้กับผู้คนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ นอกเหนือไปจากการขอให้เขตปกครองพิเศษเพียงอย่างเดียว ซึ่งจะให้ประโยชน์เฉพาะฝ่ายปกครองที่ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายใดก็ตาม น่าจะเป็นสิ่งที่ไม่ควรเพิกเฉยหรือละเลยแต่อย่างใด

มิเช่นนั้นแล้วปัญหาอันหนักหนามาตลอดนับศตวรรษเช่นนี้
จะไม่มีทางแก้ไขปัญหาได้เลย

เรื่อง วลัยลักษณ์ ทรงศิริ

ภาพ วลัยลักษณ์ ทรงศิริ

อ้างอิง ศรีศักร วัลลิโภดม, ไฟใต้ถุจะดับ, กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๐.

๒

‘คั่งพยอม บ้านโป่ง
โพธาราม’

ตลาดและชุมชนจีน

ดั้งเดิมริมแม่น้ำแม่กลอง